

مجلس چهاردهم: فحاشی

محمدکاظم کربیی*

اشاره

در جلسه پیشین، به بررسی موضوع تهمت پرداخته شد. محور بحث این جلسه، فحاشی و ناسزاگویی است. فحاشی از آسیب‌های جدی حرمت و منزلت انسانی است که جامعه امروز به اشکال گوناگون با آن روبه‌رو است. این رذیله اخلاقی، به‌گونه‌ای گسترش یافته که برخی به‌راحتی زبان به ناسزا می‌کشایند و حرمت انسان‌ها را می‌شکنند. این در حالی است که در آموزه‌های دینی به شدت از آن نکوهش شده است.

تعریف فحش

فحاشی، از ریشه «فُحش» به ضم اول، به معنای دشنام، ناسزا و از حد گذشتن در بدی است و فحاش، به معنای فحش‌دهنده، بددهن و کسی است که دشنام می‌دهد. فحاشی، عمل فحاش است.^۱

در اصطلاح فقها، به زبان آوردن سخنان بد و زشت، دو گونه است و هر یک آثار و احکام خاص دارد:

۱. دادن نسبت‌های زشت به مؤمن و گفتن کلمات ناروا: اگر به صورت نسبت زنا و حرام‌زادگی باشد، فقها آن را «قذف» می‌نامند و در کتب فقه در ابواب مختلف نکاح، طلاق و حدود، احکام خاصی برای آن ذکر شده است.
۲. دادن نسبت‌هایی از قبیل: رباخوار، می‌گسار، ملعون، خائن، خوک، فاسق، فاجر، سگ و

---

* پژوهشگر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

۱. محمد معین، فرهنگ فارسی، ج ۲، ص ۲۴۹۰.

مانند آن که متضمن تحقیر و زبون‌کردن مؤمن است، در اصطلاح فقهی آن را «سب» می‌نامند و فقها برای آن، احکام خاصی ذکر کرده‌اند.^۱ مقصود از فحاشی، همین قسم دوم است که در زبان احادیث اهل بیت علیهم‌السلام از آن نهی شده و مورد نکوهش قرار گرفته است.

بایستگی بحث

اغلب مشاهده می‌شود، افراد برای گناہانی که مرتکب می‌شوند، به توجیه‌هایی متوسل شوند تا عمل خود را از دایره جرم یا گناه خارج سازند؛ ولی عمل فحاشی، به دلیل نمود آشکار جلوه‌های آن، هیچ راه‌گریزی باقی نمی‌گذارد تا فرد مرتکب‌شونده بخواهد با تمسک به آن، از قباحت فرار کند. از این رو، مبادله هر سخن مشتمل بر دشنام، ناسزا، بدگویی و مانند آن، هنگام تعامل با انسان‌های دیگر، مصداق فحاشی و از نظر شرع حرام است و مورد نکوهش عقل سلیم و ظلم بر بندگان تلقی می‌شود.

امروزه شاهدیم که صفحات کاربران در فضای مجازی، سرشار از عبارات و رفتارهایی حاکی از پرخاشگری، بیان الفاظ رکیک، بددهنی و ناسزاگویی، تهمت و افترا و مواردی از این قبیل است که مدام به‌روزرسانی می‌شود. فضای مجازی، هرچند به‌ظاهر محیطی شخصی و غیرحقیقی است، اما می‌تواند نمایانگر حقیقت باشد؛ زیرا کسی که در محیط خلوت خویش، واکنش‌هایی اعم از گفتاری، عاطفی، فیزیکی و مانند آن از خود به نمایش می‌گذارد، اگر فرصتی فراهم آید، مستعد آن است که در محیط حقیقی نیز آن رفتار را انجام دهد.

قرآن کریم، بلندکردن صدا به بدی را جایز ندانسته است؛ مگر برای کسی که مورد ستم واقع شده باشد.^۲ گذشته از اینکه در همین خصوص نیز عفو و گذشت را ترجیح داده است.^۳ قرآن کریم از ناسزاگویی به خدایان مشرکان نیز نهی کرده است: «وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ؛^۴ به معبودهای آنها دشنام ندهید، تا مبادا آنها از روی جهالت، به خدای یکتا دشنام دهند.»

امیر مؤمنان، علی علیه‌السلام هنگامی که در جنگ صفین شنید جمعی از اصحابش، معاویه و پیروان او

۱. حسین حقانی، نظام اخلاقی اسلام، ص ۳۲۰.

۲. سوره نساء، آیه ۱۴۸.

۳. سوره نساء، آیه ۱۴۹.

۴. سوره انعام، آیه ۱۰۸.

را دشنام می دهند، فرمود: «من دوست ندارم که شما فحاش باشید؛ لکن اگر شما به جای دشنام، اعمال و احوال آنها را ذکر کنید، به حق نزدیک تر و برای اتمام حجت، بهتر است.»^۱

عرصه‌ها

۱. عرصه خانوادگی

از جمله مهم‌ترین عوامل نزاع‌های دسته‌جمعی و خشونت‌های خیابانی و همین‌طور اختلاف‌های خانوادگی، فحاشی و زبان به ناسزا گشودن اعضای خانواده، جامعه، همکاران و دوستان در برابر یکدیگر است. بدیهی است پایین‌آمدن آستانه تحمل اعضای جامعه به یکدیگر را باید آشکارترین نمود این پدیده به شمار آورد؛ به‌گونه‌ای که افراد با کوچک‌ترین برخورد یا رفتار، زبان به دشنام و ناسزا می‌گشایند و غالباً نتیجه طبیعی آن، برخوردهای فیزیکی در محیط‌های خانوادگی و فضاهای عمومی بوده است که متأسفانه، گسترش این نوع رفتارها در سال‌های اخیر، چهره دین و نظام اسلامی را مخدوش ساخته است.

خانواده، اولین محیط برای فرهنگ‌پذیری و جامعه‌پذیری اعضای جامعه محسوب می‌شود و اعضای خانواده در این محیط، باید با روش‌های زیست بهتر اجتماعی آشنا شوند و به الزامات آن ملتزم گردند. در جامعه اسلامی، اهمیت خانواده به مراتب بیشتر است و انتظار می‌رود در تربیت صحیح مطابق موازین اخلاقی کوشا باشند. از این رو، وجود الگوهای اثرگذار در محیط‌های خانوادگی برای آشناسازی اعضای خانواده با الزامات زیست اجتماعی مطلوب، باید امری ضروری تلقی شود تا ضمن آشنایی اعضای خانواده با رفتارهای صحیح، از اعمال ناصحیح و دور از شأن آنان، پرهیز داده شوند.

یکی از مخاطرات خانواده‌های امروز که بسیار مشهود است، برخوردهای ناصحیح والدین در به کار بردن اصطلاحات رکبیک و ناسزا درباره فرزندان خویش، و برعکس به‌کارگیری همین الفاظ در مورد والدین و دیگر اعضای خانواده توسط فرزندان است.

همچنین، به‌کارگیری الفاظ حاوی فحش و ناسزا در محیط خانواده توسط مردان و زنان در مقابل یکدیگر، از دیگر انواع فحاشی به شمار می‌رود که علاوه بر سست کردن روابط خانوادگی زن و شوهر، در بیشتر مواقع، به اختلافات همسران و گسترش آن تا مرز درگیری و قهر و طلاق نیز منجر شده است.

۱. صبحی صالح، نهج البلاغه، خطبه ۱۹۹؛ در بعضی نسخ دیگر، خطبه ۲۰۶ است.

۲. عرصه اجتماعی

از انواع رایج فحاشی و ناسزاگویی در جامعه که آثار و پیامدهای خواسته و ناخواسته فراوانی نیز دارد، فحاشی‌های افراد در برابر یکدیگر در محیط‌های اجتماعی، مانند: خیابان، پارک، اداره و وسایل حمل و نقل عمومی، از قبیل: تاکسی، اتوبوس، قطار، مترو و مانند آن است. برخی نیز پارا فراتر نهاده و در بدگویی و هتک حرمت بزرگان دینی و عالمان شهیر، زبان خود را نگه نمی‌دارند و همه این امور، از آفت‌های بزرگی است که امروزه دامن‌گیر جامعه مسلمانان گردیده است.

سماعه‌بن‌مهران می‌گوید: خدمت امام صادق علیه‌السلام رسیدم. بلافاصله، حضرت فرمود: «ای سماعه! این چه جنجالی بود که میان تو و صاحب شتری که از او کرایه کرده بودی، به وقوع پیوست! مبادا دشنام‌دهنده، بدزبان و لعنت‌فرستنده بر کسی باشی.» در پاسخ گفتم: چنین اتفاقی افتاد؛ اما او به من ستم کرده بود. فرمود: «اگر او به تو ستم کرد، تو بیشتر ستم کردی. این از اخلاق ما اهل بیت نیست و به شیعیانم چنین دستوری نمی‌دهم. از پروردگارت آمرزش بطلب و دیگر به آن عمل باز نگرد.» من هم استغفار نمودم و دیگر تکرار نکردم.^۱

گذشته از این، امروزه فراگیر شدن فضای مجازی در سطوح گوناگون حیات اجتماعی و سهولت ارتباط و تعامل افراد با یکدیگر، به‌ویژه دسترسی آسان به اطلاعات اشخاص و گروه‌ها از این طریق، متأسفانه خود به یکی از بسترهای گسترش فحاشی در جامعه تبدیل شده است. هتک حرمت اشخاص از طریق بیان الفاظ رکیک و دور از نزاکت، ارسال پیامک‌های حاوی مطالب و عبارت‌های مشتمل بر فحش و بدگویی، تصویری نامناسب از این بستر جلوه‌گر ساخته است؛ به‌ویژه آنکه به‌کارگیری و راه‌یافتن ظرفیت این قبیل فناوری‌ها به حوزه مباحث و مسائل سیاسی، متأسفانه گسترش فحاشی در جامعه و دامن‌زدن به انواع ناسزا و بدگویی درباره اشخاص و جناح‌های سیاسی را باعث گردیده است. بدیهی است که در پدیده‌های سیاسی همچون رقابت‌های انتخاباتی، حجم و گستره این رفتارهای ناشایست بیش از هر زمان دیگر افزایش می‌یابد.

امام خمینی رحمته‌الله در مسجد سلماسی قم، عصرها درس اصول می‌گفتند. به ایشان اطلاع داده بودند

۱. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۳۲۶.

که در مجلس درس بعضی محققان، به ملاصدرا اهانت شده است. ایشان با حالت عصبانیت و در مقام موعظه و نهی از جسارت کردن به بزرگان دین فرمود: «و ما أدراک ما ملاصدرا؟ مسائلی که بوعلی از آنها عاجز مانده بود، ملاصدرا حل کرده است. چرا مواظب زبانمان نیستیم؟»^۱

آثار و پیامدها

۱. بروز مشکلات اجتماعی

فحاشی علاوه بر جنبه فردی که گناهی کبیره است و باعث بی‌آبرویی در دنیا و عذاب اخروی فرد می‌شود، آثار اجتماعی فراوانی نیز به همراه دارد. رنجش خاطر افراد از یکدیگر، گسترش کینه، دشمنی و قطع ارتباط‌های بلندمدت، بروز خشم و نفرت و دعوای غیرمنطقی، اعمال خشونت‌های زبانی و فیزیکی بر ضدّ همدیگر و بروز برخی نزاع‌های خانوادگی، خیابانی و قومی در جامعه، از جمله آثار و پیامدهای فحاشی در محیط‌های اجتماعی است.

ظالم آن قومی که چشمان دوختند ز آن سخن‌ها عالمی را سوختند

عالمی را یک سخن ویران کند رو بهان مرده را شیران کند^۲

وقتی ریشه بسیاری از قهر و کینه‌های دیرینه، خشم و غضب‌های بی‌مورد، اعمال خشونت‌ها و حتی بسیاری از قتل‌ها، زندان‌رفتن‌ها و مجازات‌های بلندمدت را در جامعه امروزی بررسی می‌کنیم، می‌بینیم بخش فراوان آنها از یک بدزبانی یا دشنام یا سخن رکیک آغاز گردیده است و به دلیل هدایت نشدن صحیح خشم و غضب اولیه و عدم کنترل مناسب، افراد در شرایط ناخواسته قرار گرفتند و آنچه نباید اتفاق می‌افتاد، واقع شد.

سرچشمه شاید گرفتن به بیل چو پرشد نشاید گذشتن به پیل^۳

۲. قبح‌زدایی از گناه

یکی از پیامدهای ناخواسته فحاشی در جامعه، قبح‌زدایی از این رفتار زشت است. متأسفانه، قبح فحاشی در جامعه ایرانی شکسته شده است؛ به طوری که مشاهده می‌شود برخی برای خودنمایی

۱. مختاری، سیمای فرزندگان، ص ۲۰۹.

۲. مولوی، مثنوی معنوی، دفتر ۱، بیت ۱۶۰۰.

۳. سعدی، گلستان، باب اول در سیرت پادشاهان؛ برگرفته از:

و خودشیرینی، بعضی برای معرفی هویت گروهی و اجتماعی خود، عده‌ای برای سرگرمی و تفریح، برخی برای ابراز همدردی، بعضی از روی عادت، گروهی از باب شوخی و به اصطلاح غافل‌گیری و عده‌ای نیز برای ابراز صمیمیت و جلب اعتماد و مانند آن، از الفاظ رکیک، دشنام و ناسزا استفاده می‌کنند.

قبح کار برای فرهنگ ایران زمین تا آنجاست که «ژان شاردن» جهانگرد و خاورشناس فرانسوی و نویسنده کتاب سیاحت‌نامه شاردن که در دوره صفویه مدت مدیدی در ایران اقامت داشت و با زبان فارسی نیز آشنا شده بود، به عمق خصایص رفتاری ما ایرانیان، به‌ویژه این رفتار ناهنجار پی برده است و مشاهدات خود را با توصیفی هنرمندانه به جهانیان تقدیم داشته است. وی می‌نویسد:

«ایرانیان در برابر این همه فضیلت‌های اخلاقی، صفتی ناشایست دارند. گرچه عادتشان ستایش و نیایش پی‌درپی حضرت احدیت است و هنگام آغاز نهادن به کاری، حتماً بسم‌الله می‌گویند و ناشدنی است از کاری یا چیزی سخن در میان آورند و ان‌شاء‌الله بر زبان نرانند؛ اما از همان زبان و دهان که چندین نعت و تحمید حق بیرون می‌تراود، هزاران دشنام و کلمات و جملات رکیک و ناسزاوار خارج می‌شود. نه تنها مردمان عامی، بلکه بزرگان و اعیان و اشراف بر همین خوی و صفت‌اند. ضمن ناسزاگفتن و فحش دادن به هم، غالباً نام آن قسمت از اعضای بدن را می‌برند که قلم از آوردن اسم آن شرمگین است، و به زنان هم نسبت‌های ناسزاوار می‌دهند؛ حال آنکه نه آنان را دیده‌اند و نه نامشان را می‌دانند، و نه اینکه در دل خواهان بدنامی و رسوایی ایشان می‌باشند. زنان نیز هنگام ستیزگری با هم، دست‌کمی از مردان ندارند.»^۱

مقام معظم رهبری درباره قبح‌زدایی از رفتارهای زشت می‌فرماید: «برای رایج‌کردن یک گناه در عمل، یکی از راه‌هایش این است که آن گناه را در زبان‌ها رایج کنند؛ آن قدر بگویند که قبحش از بین برود.»^۲

راه‌های مقابله

۱. مدیریت زبان

یکی از راه‌های اصلی مقابله با عمل شنیع فحاشی، مدیریت زبان است. زبان به عنوان یک ابزار،

۱. ژان شاردن، سیاحت‌نامه شاردن، ج ۴، ص ۱۵۰.

۲. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از دانش‌آموزان و دانشجویان، تاریخ ۱۳۷۲/۸/۱۲.

به صورت بالقوه، هم دارای استعداد استفاده صحیح است و هم ظرفیت استفاده ناصحیح دارد. وجود چنین استعدادی در فرد، باعث می‌شود هم به کارهای نیک واداشته شود و هم به کارهای ناروا سوق داده شود. از این رو، حفظ و مراقبت از زبان که از آن به «مدیریت زبان» یاد می‌شود، امری ضروری برای ایمن بودن از پیامدهای ناخواسته آن است. رسول خدا ﷺ فرموده است: «أَمْسِكْ لِسَانَكَ فَإِنَّهَا صَدَقَةٌ تَتَصَدَّقُ بِهَا عَلَى نَفْسِكَ ثُمَّ قَالَ وَلَا يَعْرِفُ عَبْدٌ حَقِيقَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَخْرُجَ لِسَانَهُ؛^۱ زبانت را نگهدار؛ زیرا مراقبت از زبان، صدقه‌ای است که برای جان خودت پرداخت می‌کنی. آن‌گاه فرمود: فهم حقیقت ایمان، تنها با مراقبت از زبان میسر است.»

امام علی علیه السلام در وصیت به محمدبن حنفیه می‌فرماید:

«وَمَا خَلَقَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ شَيْئًا أَحْسَنَ مِنَ الْكَلَامِ وَلَا أَقْبَحَ مِنْهُ، بِالْكَلامِ ابْيَضَّتِ الْوُجُوهُ وَبِالْكَلامِ اسْوَدَّتِ الْوُجُوهُ وَاعْلَمْ أَنَّ الْكَلَامَ فِي وَثَاقِكَ مَا لَمْ تَتَكَلَّمْ بِهِ فَإِذَا تَكَلَّمْتَ بِهِ صِرْتَ فِي وَثَاقِهِ فَاخْرُجْ لِسَانَكَ كَمَا تَخْرُجُ ذَهَبَكَ وَوَرِقَكَ؛^۲ خداوند چیزی بهتر از سخن نیافریده است؛ با سخن، انسان آبرومند می‌شود و با آن روسیاه می‌گردد و بدان تا زمانی که سخن را به زبان نیاورده‌ای، سخن در پیمان توست و چون بر زبان آوردی، تو در پیمان آن هستی. بنابراین، زبانت را مانند طلا و نقره‌ات محافظت کن.»

مشابه این سخن، از امام باقر علیه السلام نیز وارد شده است:

«إِنَّ هَذَا اللِّسَانَ مُفْتَاخُ كُلِّ خَيْرٍ وَشَرٍّ فَيَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَخْتِمَ عَلَى لِسَانِهِ كَمَا يَخْتِمُ عَلَى ذَهَبِهِ وَفِضَّتِيهِ؛^۳ زبان، کلید همه خوبی‌ها و بدی‌هاست. بنابراین، شایسته است مؤمن بر زبان خود همانند طلا و نقره‌هایش قفل زند.» آن‌گاه حضرت فرمود: «لَا يَسْلَمُ أَحَدٌ مِنَ الذُّنُوبِ حَتَّى يَخْرُجَ لِسَانَهُ؛^۴ هیچ‌کس از گناه ایمن نمی‌ماند، مگر اینکه زبانش را کنترل کند.»

پشیمان زگفتار دیدم بسی   پشیمان نگشت از خموشی کسی^۵

۱. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۲، ص ۱۸۴.

۲. همان، ص ۱۹۳.

۳. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۱۷۸.

۴. همان.

۵. شیخ بهاء‌الدین عاملی، کشکول، دفتر اول، قسمت اول، بخش چهارم، قسمت دوم؛ برگرفته از:

۲. یادآوری زشتی ناسزاگویی

فحش، ناشی از غلیان خشم و غلبه جنبه‌های حیوانیت در وجود انسانی است و افرادی که با کوچک‌ترین بهانه خشمگین می‌شوند و بی‌شرمانه به فحش و ناسزاروی می‌آورند، خواسته یا ناخواسته، از صفات واقعی انسانی فاصله می‌گیرند. بنابراین، چنین کسانی باید همواره زشتی و پستی این گناه را به خویش یادآوری کنند، تا کم‌کم از آن فاصله گیرند. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «سَلَاخُ اللَّئَامِ قَبِيحُ الْكَلَامِ؛^۱ کلام زشت، سلاح افراد پست و فرومایه است.» امام موسی کاظم علیه السلام نیز می‌فرماید: «مَا تَسَابَّ اثْنَانِ إِلَّا انْحَطَّ الْأَعْلَى إِلَى مَرْتَبَةِ الْأَسْفَلِ؛^۲ دو نفر که به همدیگر فحش می‌دهند، از مرتبه والای [انسانیت] به مرتبه پایین آن سقوط می‌کنند.» در کتاب اخلاق شبر آمده است: «منشأ این صفت، خباثت و پستی انسان است.»^۳

۳. مهربانی به مردم

در آموزه‌های اسلامی و سیره بزرگان دین، توجه خاصی به حیات اجتماعی، به‌خصوص در بُعد رفتاری اعضای جامعه شده است و اعضا را به رفتار درست با همدیگر و تعامل مناسب برانگیخته‌اند. نیکوکاری به یکدیگر، ارتباط با خویشاوندان (صله رحم)، محبت و مودت اعضای جامعه به همدیگر، حل اختلافات و برطرف‌ساختن غم و اندوه از یکدیگر، از اموری است که در آموزه‌های اسلامی مورد تأکید فراوان واقع شده است.^۴ پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «الْمُؤْمِنُونَ فِي تَبَارِهِمْ وَتَرَاحِيهِمْ وَتَعَاظِفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا أَشْتَكَى تَدَاعَى لَهُ سَائِرُهُ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَّى؛^۵ مؤمنان در نیکوکاری، مهربانی و عاطفه‌ورزی، همانند بدن هستند که اگر عضوی از آن دچار درد شود، بقیه اعضا با شب‌بیداری و تب‌داری، با آن همدردی می‌کنند.» در سیره و گفتار عالمان دینی و اهل معرفت نیز ایجاد مودت، مهربانی و صمیمیت بین مردمان و پرهیز از خشونت و بدزبانی به یکدیگر، از اهمیت بسزا و جایگاه برجسته‌ای برخوردار است؛ چنان‌که در بخش پایانی وصیت‌نامه مرحوم آیت‌الله سیدعلی آقا قاضی توصیه شده است: «اللله

۱. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۱۸۵.

۲. همان، ص ۳۳۳.

۳. عبدالله شبر، اخلاق، ص ۲۲۸.

۴. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۶، ص ۱۵۹ - ۱۸۲.

۵. حسین نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۲، ص ۴۲۴.

الله الله، که دل هیچ کس را نرنجانید.»^۱ همچنین، درباره مرحوم علامه طباطبایی نقل شده است شخصی که به ایشان دشمنی می‌ورزید و با سخنان تند آزارشان می‌داد، در مجامع بسیار مورد احترام علامه قرار می‌گرفت و خطاب به ایشان می‌فرمود: «به حرم که می‌روم، اول برای شما دعا می‌کنم.»^۲

۴. کنترل خشم

امام محمدباقر علیه السلام می‌فرماید: «هیچ بنده‌ای خشم خود را فرو نبرد، مگر اینکه خدا در دنیا و آخرت عزت او را زیاد می‌کند.»^۳ خود آن حضرت نیز الگوی تمام‌عیار این صفت نیکو بودند. فردی نصرانی با امام باقر علیه السلام مواجه شد و به مادر آن حضرت جسارت کرد و گفت: او زنی سیاه‌چرده و بدزبان بوده است. امام فرمود: «اگر او آن چنان بود که تو می‌گویی، خداوند مادرم را رحمت کند و اگر آن چنان که می‌گویی نبود، خدا تو را رحمت کند.» نقل می‌کنند آن شخص با مشاهده این رفتار امام، شهادتین گفت و مسلمان شد.^۴

در احوال خواجه‌نصیرالدین طوسی آمده است: شخصی از طرف کسی نوشته‌ای نزد ایشان آورد که در آن به خواجه بسیار ناسزا گفته بود و از جمله ایشان را «کلب‌بن‌کلب» لقب داد. خواجه در برابر ناسزاهای وی با زبان ملاطفت‌آمیزی فرمود: «اینکه او مرا سگ خوانده است، درست نیست؛ چون خصوصیات من، غیر از خصوصیات سگ است. سگ، از جمله چهارپایان، عوعوکننده، پوستش پوشیده از پشم و ناخن‌های دراز دارد و این خصوصیات در من نیست. قامت من، راست است و تنم بی‌پشم، ناخنم پهن است و ناطق و خندانم.» بدین‌گونه، با این بیان ملایم، به او پاسخ گفت؛ بی‌آنکه کلمه درشتی بر زبان بیاورد یا فرستاده او را برنجاند.^۵

۵. عهد و پیمان بر ترک

یکی از راه‌های مقابله با بدزبانی، عهدبستن با خود جهت ترک ناسزاگویی و قراردادن جریمه در صورت شکستن پیمان است. این امر، چه به لحاظ دینی و چه به لحاظ روان‌شناختی، امری

۱. گروهی از نویسندگان، زبان؛ بایدها و نبایدها، ص ۱۰۹.

۲. همان.

۳. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۱۱۰.

۴. مرتضی مطهری، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۱۸، ص ۲۰۸.

۵. محمدرضا حکیمی، بیدارگران اقلیم قبله، ص ۲۱۸.

پذیرفته‌شده و تأثیرگذار است. آیت‌الله‌العظمی بروجردی، مرجع وقت جهان تشیع، زمانی که در شهرستان بروجرد بود، نذر کرد که اگر خشم و عصبانیت خود را کنترل نکند و به افراد تندی نماید، یک سال روزه بگیرد. یک روز، هنگام مباحثه علمی با یکی از شاگردان خود، به دلیل اینکه مطالب غیرمنطقی و بی‌ارتباط با موضوع بحث بیان می‌کرد، تحمل نیاورد و به وی تندی کرد. در اینجا بود که نذرشان شکسته شد و ایشان یک سال روزه گرفت تا نذر خود را ادا کند.^۱

در دعای سی‌ویکم صحیفه سجادیه، امام سجاد علیه‌السلام در پیشگاه خداوند عرض می‌کند:
«وَلَيْكَ يَا رَبِّ شَرْطِي إِلَّا أَعُوذَ فِي مَكْرُوهِكَ، وَصَمَانِي أَنْ لَا أُزِجَّعَ فِي مَذْمُومِكَ وَعَهْدِي أَنْ أَهْجَرَ جَمِيعَ مَعَاصِيكَ»^۲ پروردگارا! شرطی در پیشگاه تو کرده‌ام که به آنچه دوست نداری، باز نگردم و تضمین می‌کنم به سراغ آنچه را تو نکوهش کرده‌ای، نروم و عهد می‌کنم که از جمیع گناهانت دوری گزینم.»

---

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی آیت‌الله‌العظمی بروجردی، نشانی: <http://broujerdi.ir>

۲. صحیفه سجادیه، دعای ۳۱.